

Zadek betegner sig selv som skeptisk optimist. Business kan gøres til en central part i udvikling af bæredygtighed, men det forudsætter institutionaliseringer, der går ud over den enkelte virksomhed.

Bogen indeholder ikke meget om arbejdsliv og arbejdslivsspørgsmål, men arbejdslivsspørgsmål er inkluderet i den tredobbelte bundlinie. Den styrke, hvormed arbejdslivets problemstillinger fremføres i den tredobbelte bundlinie, afhænger imidlertid af, hvor godt det lykkes at inkludere dem i den institutionalisering om den tredobbelte bundlinie, som er ved at etablere sig. Forskere og institutioner på arbejdslivets område må her være aktørerne til at sikre, at dette kan ske.

Anmeldt af **Helge Hvid**, lektor, Institut for Miljø, Teknologi og Samfund, Roskilde Universitetscenter.

e-mail: hh@teksam.ruc.dk

Michael Valentin:

Bare det holder min tid ud – Fagbevægelsen fortid eller fremtid?

Aschehoug, 2002, 87 sider, ISBN 87-11-11595-5

Michael Valentin har skrevet en bog om en aktuell problemstilling – fagbevægelsens fornyelse. Efter godt og vel fem års ansættelse i fagbevægelsens top valgte Michael Valentin at opgive sin fagpolitiske karriere til fordel for et job som selvstændig konsulent. I forbindelse med dette karriereskift fandt Michael Valentin det rigtigst at dele sine personlige synspunkter angående fagbevægelsens konservative inertie med omverden. Med en timet udgivelse 1. maj fik bogen massiv omtale i medierne. De sensationslystne journalister fremstillede Valentin som særligt troværdigt sandhedsvidne om alle forhold i fagbevægelsen. Resultatet blev, at medierne repeterede en række ofte fremførte generaliseringer om fagbevægelsens dårligdomme: Pamperi, kammerateri, magtarrogance og overforbrug. Med en fortid som informationschef i

HK må man formode, at Valentin var i stand til at forudsige dette udfald.

Bogen indeholder en udmærket gennemgang af den kritiske debat om fagbevægelsens praksis. Det drejer sig om de problemer, der knytter sig til fagbevægelsens håndtering af kommunikationen mellem toppen og medlemmerne, partistøtten og forholdet til Socialdemokratiet, organisationens strukturelle udvikling og det organisationsinterne demokrati. Til gengæld indeholder bogen ingen undersøgelser eller substantielle analyser af de herskende forhold i fagbevægelsen. Bogen er således kun et udtryk for forfatterens personlige holdning til fagbevægelsen. Beskrivelserne af forfatterens personlige oplevelser med at være ansat i fagbevægelsen er underholdende og sjov læsning, især når man som jeg kender organisationen indefra gennem forskningssamarbejde og fra tidligere ansættelsesforhold.

En særlig skarp kritik rettes mod de organisationsinterne succeskriterier for det fagpolitiske arbejde. Ifølge Valentin er de lønnede fagforbureaukraters arbejde funderet i selvopfundne behov, som er uvedkomne for medlemmerne. Kritikken følger logikken i Robert Michels formulering af oligarkiets jernlov. Professionaliseringen af fagbevægelsen har ført til en målforskydning, således at organisationens eksistens bliver styrende frem for medlemmernes interessevaretagelse. I den forbindelse trækker Valentin på en række sjove og illustrerende begreber. Begrebet 'Rockwoollaget' bruges som betegnelse for den, ifølge Valentin, alt for store gruppe af faglige medarbejdere og konsulenter, der fungerer som et lydisolerende panser mellem de faglige ledere og utilfredse medlemmer. Valentin ser imidlertid bort fra, at lønmodtagernes arbejdsforhold i høj grad bliver formet gennem reguleringsapparatets videns- og ekspert-systemer og at adgangen til ekspertviden derfor er en forudsætning for lønmodtagernes kollektive indflydelse. Dertil kommer at kompleksiteten i mange fagpolitiske spørgsmål gør konsulenterne uundværlige. Forbundsformand Arne Johansen fra TIB har efter min mening givet et passende svar på tiltale:

»Rockwoolfiguren bygger på en ufrugtbar forenkling og et ønske om at skabe indignation: Top og bund er OK, mens det fede mellem-lag af folkevalgte, faglige medarbejdere og konsulenter står i vejen for den direkte – ægte – kontakt mellem ledelse og medlemmer. Valentin er populist.« (Ugebrevet A4, 27 maj 2002).

Et andet begreb er 'døvtummefestivaler', der, ifølge Valentin, bliver brugt i faglige kredse som selvironisk betegnelse for organisationens kongresser. Valentin håner disse begivenheder ved at beskrive forløbet som demokrati-events uden relation til det omgivende samfund, og hvor målet for deltagerne er intern karriereudvikling ved at udvise korrekt kongresadfærd. Dette eksempel er karakteristisk for bogen. Bogen er unuanceret og mangler respekt for betydningen af de demokratiske beslutningsprocesser i politiske organisationer. De fleste, der har været delegerede på en kongres, kan formodentlig helt eller delvist nikke genkendende til Valentins malende beskrivelse, men de tunge og besværlige beslutningsprocesser er ikke unikke for fagbevægelsens kongresser. I øvrigt er det svært at få øje på et seriøst alternativ til det repræsentative demokrati. De mange unuancerede generaliseringer er bogens største problem. Det er ganske rigtigt, at mange kongresser i fagbevægelsen er kedelige og forudsigelige, men der afvikles også kongresser, som er karakteriseret ved et særdeles levende demokrati, hvor der sker overraskende valg til centrale poster og uforudsigelige skift i organisationens overordnede politik. Det er sikkert også rigtigt, at mange af de lønnede tillidsvalgte sjældent kommer ud på arbejdspladserne, fordi de bruger tiden på at gå til møder centralt i organisationen, men det gælder bare ikke for alle.

Bogens bedste afsnit handler om identifikationsfaktorer hos lønmodtagerne. Valentin peger på to stærke identifikationsfaktorer, der, hvis de blev gjort til omdrejningspunkt for det fagpolitiske arbejde, kunne bidrage til at gøre fagbevægelsen mere vedkommende og nærværende for lønmodtagerne. Det drejer sig dels om iden-

tifikation med faget, forstået som fælles uddannelsesbaggrund eller arbejdspraksis, og dels virksomhedsidentifikation. Disse identifikationsfaktorer er stærke orienteringer hos lønmodtagerne. Dette afsnit er et af de få steder i bogen, hvor der peges fremad. Umiddelbart har jeg svært ved at forstå, hvordan en fagpolitisk praksis, der orienterer sig mod lønmodtagernes virksomhedsidentifikation, kan bidrage til fornyet legitimitet for fagbevægelsen. Fagforeningsarbejde, der retter sig mod virksomhedernes behov, kan måske bidrage til at gøre fagbevægelsen mere stueren og give lettere adgang til direktiongangen, men det gør også fagbevægelsen til en brik i den erhvervsøkonomiske effektivisering. Dermed mister fagbevægelsen det selvstændige samfundsmæssige perspektiv, som er nødvendigt for, at de faglige organisationer kan fastholdes som en social bevægelse. Virksomhedsorientering giver indflydelse, men det gør også fagbevægelsen ligegyldig for medlemmerne, fordi man dermed opgiver et selvstændigt lønmodtagerperspektiv. Til gengæld rummer en fagpolitisk praksis, orienteret mod medlemmernes identifikation med faget, en række spændende perspektiver på fagbevægelsens fornyelse. Desværre bliver perspektiverne for at gøre lønmodtagernes faglige orienteringer til omdrejningspunkt for en politikudviklingen ikke udfoldet i bogen. For eksempel perspektiverne for en fagpolitik, der lægger vægt på samfundsmæssige mål med fagligheden, funderet i arbejdets sociale orientering.

Debatten om fagbevægelsens fornyelse bliver yderligere unuanceret og forenklet når Valentin sammenfatter bogens budskaber i 7 dogmeregler for fagforeningsarbejde. Her skriver han bl.a.:

»1. Fokus på kerneydelser. Medlemmer af en fagforening skal sikres de bedste løn- og beskæftigelsesforhold på arbejdsmarkedet. Fagforeningen skal derudover garantere medlemmerne tryghed, hvis de kommer i vanskeligheder 2. (...) Som supplement til kollektive aftaler skal alle medlemmer af en fagforening sikres optimale karrieremuligheder og per-

sonlig udvikling. 3. Uafhængig af andre interesser end medlemmernes. Fagbevægelsen skal se bort fra partipolitiske interesser i bestræbelserne på at fremme medlemmernes sag.« (S. 87).

Citatet viser, at Valentins bud på moderniseringen af fagbevægelsen er en ensidig bekendelse til den rene instrumentaliserede serviceorganisation. Her er Valentin desværre nok ikke alene, men formentlig helt i tråd med mange desillusionerede fagforeningsfolk. Ideen om, at udviklingen af fagbevægelsen til en professionaliseret serviceorganisation vil bringe bevægelsen i trit med medlemmer, mener jeg, bygger på en illusion. For det første vil en sådan prioritering indebære et alvorligt magttab, som bryder med ideen om, at den rene serviceorganisation giver medlemmerne mest valuta for deres kontingent. Filmen knækker, fordi der ses bort fra, at fagbevægelsen har forskellige roller i forskellige sammenhænge. For eksempel rollerne som interesseorganisation for arbejderklassen, som samarbejdspart og virksomhedsfornyere og som policyaktør i reguleringen af markedet. Fokuseringen på kerneydelser, dvs. medlemmernes kortsigtede økonomiske og beskæftigelsesmæssige interesser, betyder, at der ses bort fra medlemmernes sociale interesser i miljøproblemerne, globaliseringens udvikling, bæredygtighed, velfærdsstatens fornyelse osv.. En modernisering baseret på kerneydelser og etablering af en professionel serviceorganisation vil gøre det umuligt at genskabe organisationens identitet som en social bevægelse med et samfundsforandrende projekt. Valentins moderne fagforening er ikke en organisation, jeg vil bryde mig om at være medlem af. Jeg foretrækker at se fremtidens fagbevægelse som en værdi- og idebaseret social bevægelse. Derfor savner jeg i bogen en nuanceret diskussion om, i hvor høj grad nedravede traditioner og tankegods udgør en ressource for fagbevægelsens fornyelse, og i hvor høj grad de rummer begrænsninger og barrierer.

Jeg vil slutte anmeldelsen med et citat, der, efter min mening, meget præcist indfanger bogens såvel positive som negative sider:

»Det var tiltrængt med en debat om fagbevægelsens ressourcforbrug, men hvor ville det være rart med mindstemålet af kvalitet i udgangspunktet. Nu sker der nemlig ikke andet, end at forfatteren får sine 15-minutters berømmethed (og måske et par nye kunder), mens verden går uantastet videre. Desværre. Sagen havde fortjent bedre.« (Lone Søborg i Fagbladet HK Industri 5 maj 2002).

Anmeldt af **Henrik Lund**, ph.d.-stipendiat ved Institut for Miljø, Teknologi og Samfund, Roskilde Universitetscenter.
e-mail: llund@ruc.dk

Richard Hyman:
Understanding European Trade Unionism
– Between Market, Class & Society

London, Sage 2001, xi + 196 s, ISBN 0 7619 5221 7

Richard Hyman – i 30 år tilknyttet den velkendte og til tider politisk kontroversielle *Industrial Relations Research Unit* på University of Warwick, de seneste ca. 15 år som professor, i dag ansat på London School of Economics – vil være velkendt af mange af dette tidsskrifts læsere. Hans første bog udkom i 1971, og flere af hans tidlige værker er i dag klassikere inden for det område, vi mangler en god betegnelse for, men som de i den angelsaksiske verden kaldes 'industrial relations'. Slår man eksempelvis ordet 'strejke' op i de engelske standard sociologiske dictionaries, opdager man, at flere af dem anvender den definition på strejker, som Hyman udviklede i sin bog *Strikes – a Marxist Introduction*, fra 1972.

De sidste 10 til 15 år har Hymans interesser i stigende grad rettet sig imod det komparative studie af industrial relations, studiet af europæiske arbejdsmarkeder og især deres arbejdsmarkeds aktører. Dette har givet sig udslag i flere antologier, redigeret sammen med Anthony Ferner (Ferner & Hyman 1992; Hyman & Ferner 1994), men også i det tidsskrift, Hyman lancerede i 1995, og hvis hovedfokus netop er in-